

nem modo amat et modo odit, prout justus vel injustus est: atqui Deus eundem hominem, etc.

R. Nego maj. Nam Deus ab æterno amat hominem quatenus justum, et ab æterno eum odit quatenus injustum: unde si idem homo sit modo justus, et modo injustus, ab æterno Deus eum dilexit in ordine ad justitiam, et odio habuit in ordine ad peccatum: ergo mutatio est in homine et non in Deo. Ergo, etc.

Inst. 2º. Duæ affectiones contrariæ non possunt esse simul in Deo. Ergo, etc.

R. Dist. antecedens. Duæ affectiones contrariæ non possunt esse simul in Deo pro eodem tempore et eodem subjecto, *conc.*; pro diverso tempore, vel pro diverso subjecto, vel pro eodem subjecto in diverso statu spectato, *nego ant.* Tunc enim nulla enuntiatur contradictio, ut patet.

Obj. 3º. Deus de non creante factus est creans. Ergo aliquam subiit mutationem.

R. Nego ant. Nam Deus ab æterno habuit voluntatem creandi; vi hujusmodi voluntatis ab æterno existentis mundus e nihilo prodiit: ergo Deus titulum creatoris acquisivit, sed idem semper remansit in se, et in ea absoluta permanentia quæ æternitatem ejus constituit. Ergo, etc.

Inst. Deus proprie factus est creans, quando mundus cæpit existere: ergo reipsa de non creante factus est creans.

R. Nego ant. Deus enim proprie factus est creans, quando tulit decretum efficax de mundi existentia: atqui decretum illud tulit ab æterno: ergo solummodo titulum creatoris accepit, in tempore, respectu creaturarum.

Potuisset quidem mundi creationem non decernere, ac proinde in eo est decretum quod potuisset non existere: sed, cum decretum istud ab æterno in Deo existat, nullam arguit in eo mutationem, et insuper probandum esset illud Deo aliquam perfectionem afferre.

CAPUT QUARTUM.

DE LIBERTATE DEI.

Duplex distinguitur libertas in genere, videlicet, libertas a coactione et libertas a necessitate.

Libertas a *coactione* est immunitas ab omni vi externa contra voluntatem illata; v. g., foras exire volo, sed aliquis fortior me januam tenet oclusam, coactus sum; januam aperit, liber sum a coactione.

Libertas a *necessitate* est immunitas a qualibet invincibili determinatione, seu est facultas eligendi, diciturque libertas *electionis*.

Duplex iterum est libertas a necessitate, una quæ dicitur *contrarietatis*, et altera *contradictionis*. Libertas *contrarietatis* est facultas unum ex duobus contrariis eligendi; v. g., bonum vel malum. Libertas *contradictionis* est facultas alterutrum ex duobus contradictoriis eligendi; v. g., agendi vel non agendi, hoc bonum vel istud operandi.

Duplicis generis actus distinguuntur in Deo, interni, scilicet, et externi: actus *interni* sunt illi qui Deum ipsum habent pro objecto, ut se cognoscere et se amare; *externi* vero ii sunt qui ad extra, ut ita dicemus, prodeunt, sicut creatio, creaturarum conservatio, mutatio, destructio, etc.

Certum est 1º Deum esse liberum a coactione; cum enim sit ens necessarium et summe perfectum, a nullo alio ente cogi potest.

Certum est 2º illum in actibus internis liberum non esse a necessitate; necessario enim se cognoscit et amat. Item necessaria est generatio Verbi et processio Spiritus Sancti.

Certum est 3º Deum libertatem *contrarietatis* non habere, siquidem repugnat illum eligere posse malum.

Tota igitur quæstio est an Deus in actibus externis habeat libertatem *contradictionis*, et ita mundum crea-

verit, ut eum potuisset non creare, vel perfectiorem aut minus perfectum facere.

PROPOSITIO.

Deus in actibus suis externis perfecte est liber.

Prob. 1° ex *Script. sacra.* Ps. xciii, 1 : *Deus ultionum, Dominus Deus ultionum libere egit.* I Cor., xii, 11 : *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Eph., i, 11 : *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.*

Prob. 2° ex *sanctis Patribus.* S. Hieron., in *Epist. ad Philem.*, v, 14 (t. IV, col. 430), probat Deum fecisse hominem liberum, quia ipse est liber : *Qui ideo bonus est (erga creaturas) quia vult, non quia cogitur.*

S. Aug., de *Civitate Dei*, l, 22, cap. 30, n. 3, t. VII, p. 702, de libero arbitrio Dei et hominis longe disserit, et ait : *Certe Deus ipse numquid, quoniam peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est?* Ergo, etc.

Prob. 3° ex *ratione.* 1° Vel Deus libere creavit mundum, vel ad illum creandum ex natura sua fuit determinatus : atqui Deus ex natura sua ad creandum mundum non fuit determinatus ; nam, in ea hypothese, mundus et omnia quæ in eo sunt necessario existerent : atqui necessario non existunt, siquidem concipi possunt non existentia aut aliter existentia. Ergo, etc.

2° Deus est ens necessarium et infinite perfectum ; ergo ex natura sua determinari non potuit ad educendas e nihilo creaturas quibus minime indigebat.

3° Repugnat creatura æterna, ex dictis : atqui tamen si Deus necessitate naturæ suæ ad actus externos determinaretur, omnes creaturæ forent æternæ ; absurdum est enim causam æternam et necessario agentem effectus suos in tempore tantum producere. Ergo, etc.

4° Causa ex natura sua ad aliquid necessario determinata, secundum totam potentiam suam agit : atqui potentia Dei est infinita : ergo omnes creaturæ deberent esse infinitæ.

5° Ubi videmus fines certissime intentos et media ad eos consequendos arbitraria et recte disposita, ibi adesse causam intelligentem et liberam certo iudicamus : at in mundo multos advertimus fines certissime intentos et media, etc. ; v. g., certum est oculos factos esse ad videndum, aures ad audiendum, solem ad illuminandum, aves ad volandum, etc., et quamvis hæc ad finem consequendum aptissime sint disposita, sunt tamen arbitraria ; evidenter enim percipimus ea alio modo disponi potuisse ; v. g., sol sapienter ab occidente in orientem, vel ab aquilone in meridiem verti posset, et nihilominus illuminaret, calefaceret, etc.

6° Tandem, Deus perfectiori et eminentiori modo possidet quiddam perfectionis est in creaturis : at in creaturis existit libertas.

Fieri autem potest ut hæc libertas in Deo sit absoluta, ut libertas creandi mundum ; vel ut, data hypothese, jam non existat ; sic, admissio peccato, Deus illud punire tenetur, alioquin cessaret esse Deus summe sanctus, summe justus, etc.

Vera Dei libertas evertitur a pantheistis creationem negantibus, et gravissime læditur a philosophis hodiernis creationem habentibus ut necessariam ; sic, D. Cousin (*Hist. de la Phil.*, leçon 3e, p. 26 et suiv.) : « Dieu, s'il est cause, peut créer, et s'il est une cause absolue, il ne peut pas ne pas créer... son caractère éminent étant une force créatrice absolue, qui ne peut pas ne pas passer à l'acte, il suit, non que la création est possible, mais qu'elle est nécessaire, il suit que Dieu créant sans cesse et infiniment, la création est inépuisable et se maintient constamment. »

Propter hæc et etiam propter principia vere pantheistica fortiter impetitus, D. Cousin, ad quamdam retractationem devenire volens, dixit (*Fragm. phil.*,

1838, préface, xxv) : « Dieu, comme l'homme, n'agit et ne peut agir que conformément à sa nature, et sa liberté même est relative à son essence. Or, en Dieu surtout la force est toujours un acte. Dieu est donc essentiellement actif et créateur, etc. » Hinc patet mutationem esse duxtaxat in verbis.

Infra dicit Deum non esse liberum, nisi quatenus habeat *spontaneitatem*, quæ ab ipso, more janseniano intellecta, non est immunitas ab omni necessitate, sed tantum a coactione. Unde sicut non invitus semper bonum eligit, sic eodem modo : « Sa nature toute-puissante, toute juste et toute sage, s'est développée avec cette spontanéité qui contient la liberté tout entière, et exclut à la fois les misères et les efforts de la volonté. »

Totum hoc systema manet confutatum ex eis quæ in probationibus thesis nostræ dicta sunt. Unicum quo nititur fundamentum, scilicet Deum essentialiter esse *causam absolutam*, ruit, si solum attendatur Deum esse quidem necessario causam, quatenus *absolutam* habet potestatem agendi, sed eum nec necessario, nec semper agere.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º. Deus est immutabilis : atqui non potest esse simul immutabilis et liber. Ergo, etc.

R. Nego min. Nam 1º demonstravimus Deum esse liberum : atqui veritates clare demonstratas negare non licet, quia vinculum quo inter se connectuntur non advertimus. 2º Immutabilitas in eo consistit quod Deus decreta semel lata non mutet; libertas vero in eo sita est, quod hæc decreta ex electione ferantur : at inter utrumque nulla est contradictio. Ergo, etc.

Consulto abstinemus a variis systematibus quæ excogitaverunt olim philosophi ac theologi ut libertatem Dei cum ejus immutabilitate conciliarent, qui sufficit ut ostendamus nullam demonstrari nec percipi repugnantiam.

Inst. Deus ab æterno determinatur ad ea quæ facturatus est in tempore : ergo non est liber.

R. Nego conseq. Ille enim est liber qui semper exsequitur consilia quæ libere iniit : atqui Deus, agens in tempore, semper exsequitur consilia quæ libere iniit, licet ab æterno; nunc quidem impossibile est ut ea non exsequatur, sed impossibilitas ista ex libera ipsius determinatione oritur; ergo libertati ejus non officit.

Obj. 2º. Actus liberi sunt contingentes : atqui nihil contingens esse potest in Deo utpote necessario. Ergo, etc.

R. Nego min. Si enim actus contingentes in Deo existere non possent, certe quia imperfectionem arguerent : atqui hujusmodi actus nullam imperfectionem arguunt in Deo. Ab æterno enim Deus libere sese determinavit, sua iniit consilia pro tempore : ea simul inita mutare non potest, quia nova ipsi occurrere non possunt motiva aliter sentiendi, volendi, et agendi; ergo hujusmodi actus nullam arguunt in Deo ignorantiam, nec levitatem, nec quamlibet aliam imperfectionem, videlicet libertatem. Ergo, etc.

Obj. 3º. Perfectiones Dei sunt necessariae : sed actus Dei externi, ut creatio, conservatio, etc., sunt perfectiones. Ergo, etc.

R. Dist. min. Actus externi ostendunt Deum esse perfectum, *conc.*; perficiunt, *nego min.* Etiam si nihil extra se fecisset Deus, non minus perfectus esset, ut patet : facultas creandi aliaque opera externa faciendi est in eo perfectio necessaria et infinita, non vero actus hujus facultatis. Res illustratur exemplo : peritiam in homine est perfectio, sed opus peritiam manifestat, et opificem non perficit, nisi forte eum peritiorem reddat. Ergo, etc.

De optimismo.

Summatim hic exponenda sunt systemata duorum

illustrium philosophorum, nempe Leibnitz et Malebranche, qui, licet Dei libertatem admittant et propugnent, eam tamen reipsa adimere videntur.

Leibnitz, indigne ferens atheos atque deistas bonitatem et providentiam Dei continuis blasphemis impetere propter mala quæ in mundo sunt vel apparent, consueto ingenii acumine quæsiit medium difficultates ab eis excogitatas radicibus evertendi: ut finem hunc obtineret, sequentia statuit principia (*Essai de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme, etc.* 2 vol. in-8°):

1° Deus, utpote sibi sufficiens, perfecte est liber in se: potest ergo creare, vel non creare, hoc vel illud statuere, juxta beneplacitum suum.

2° Verum, ex hypothesi quod agere velit, optimum eligere tenetur: ad unum enim præ cæteris se determinare non potest sine ratione sufficienti qua moveatur, alioquin a suprema sapientia deflecteret: porro nulla excogitari potest ratio cur unum præ cæteris eligeret, nisi major perfectio. Ergo, etc.

3° Ut opus Dei deprehendatur perfectissimum, non considerandæ sunt partes ejus seorsim sumptæ, sed earum consensio et ordo generalis: ubi enim de toto agitur, certum est hujusmodi consensionem perfectionem ejus constituere.

4° Cum præsens mundus a Deo creatus sit, sequitur illum esse perfectissimum; quæ igitur mala esse videntur, sunt velut umbræ in tabella, et a natura rerum, non vero a libera Dei voluntate, fluunt: ergo vanæ ac futes objectiones incredulorum ex malis physicis vel moralibus petitæ.

P. Malebranche, in libro scripto, *Traité de la nature et de la grâce*, systema Leibnitz adoptavit et perficere voluit. Dicebat et ipse: 1° Deum esse omnino liberum ad agendum vel non agendum; 2° nihil facere posse quin accurata sit proportio inter opus et ipsius actionem, quæ infiniti est pretii; 3° in hypothesi creationis, *incarnationem* unius e personis divinis fuisse

necessariam, quia secus conveniens non exstisset proportio inter opus finitum et actionem divinam; 4° ipsum non potuisse creare mundum nisi ob majorem suam gloriam; cum autem gloria ejus magis luceat in mundo perfectissimo quam in mundo minus perfecto, inde sequitur hunc mundum esse perfectissimum; 5° perfectionem mundi ex simplicitate et fecunditate legum quibus administratur, æstimandam esse: si ergo nonnulli deprehendantur defectus in orbe, non tribuendi sunt Creatori, sed legibus generalibus ab ipso institutis et quas interrumpi suprema sapientia ejus vetat.

Hinc systema Leibnitz nititur principio *rationis sufficientis* pro actione elicienda, et systema Malebranche principio *affectus* quo Deus necessario se diligit et suam gloriam prosequitur.

Sequentia autem advertenda sunt, et habenda ut totidem argumenta quæ utrumque systema impugnant:

1° Hypothesis mundi optimi falsa est et nullo modo admitti potest; repugnat enim mundus infinite perfectus; perfectio autem finita semper augeri potest.

2° Principia utriusque philosophi, si premerentur, libertatem Dei in creando mundo everterent, rationes enim quæ Deum ad creandum mundum optimum determinassent, eum determinare debuissent ad ipsam creationem: si ergo mundum optimum Deus necessario creare teneretur, ex hypothesi creationis, necessario creare debuit.

3° Si Deus mundum nunc existentem necessario optimum creaverit, illumque semper optimum velit, ipsius hominis libertas salva permanere posse non videtur.

4° Tandem, principium unicuique systemati proprium, et supra expositum, sic speciali confutatione refelli potest: 1° Certum est quidem Deum agere non posse sine ratione sufficienti: at hæc

ratio non deducitur ex objecto actionis, bene vero ex ipsa voluntate agentis. Qui minus bonum videt, illud eligere potest si placuerit : stat pro ratione voluntas : sic et Deus mundum minus perfectum eligere potuit unice propter suum beneplacitum. Imo minus perfectum eligere debet, quia perfectiones creatæ in infinitum augeri possunt, et nunquam de facto mundus optimus existere potest. 2º Certum est pariter Deum necessario seipsum diligere; sed intrinsicus amor ipsi sufficit, et prorsus liber est sibi externam gloriam in tali vel tali gradu procurare, aut nullam sibi procurare, non creando.

Sapientissimus est Deus : sed infinitam sapientiam suam meliori quo possit modo manifestare non tenetur; imo, non posset, ut jam advertimus. Ergo, etc.

CAPUT QUINTUM.

DE INDEPENDENTIA ET OMNIPOTENTIA DEI.

1º Deus est ens necessarium, infinite perfectum, unicum; cætera entia ab ipso creata sunt; omnia igitur ab illo pendent, et ipse a nullo; ergo est summe independens.

2º Est omnipotens; qui enim omne possibile facere potest, merito dicitur omnipotens : atqui Deus omne possibile facere potest. Nam repugnat aliquid esse simul possibile et impossibile : at si Deus omne possibile facere non posset, aliquid esset simul possibile et impossibile : esset possibile, ut supponitur, et impossibile, siquidem ad existentiam determinari non posset. Ergo, etc.

Præterea, Deus creavit cælum, terram et omnia quæ in eis sunt; atqui creatio omnipotentiam arguit in Deo. Sola enim voluntate sua Deus creaturas e ni-

hilo eduxit, sicut ait Psalmista : *Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (Ps. xxii, 9) : si autem sola voluntate sua mundum e nihilo eduxerit, quidquid possibile est similiter educere potest; nulla quippe est ratio cur unum possibile potius quam aliud divinæ voluntati resisteret. Ergo, etc.

Non dicimus tamen Deum posse de facto adducere ad existentiam quidquid possibile est, quia collectio entium possibilium actu completa, est quid impossibile. Quantacumque supponatur creatio, sive ratione perfectionum, sive ratione numeri entium, semper augeri potest.

Fatemur omnipotentiam qua entia contingentia e nihilo educuntur nobis prorsus incomprehensibilem esse et creaturarum existentiam altum involvere mysterium. Sed earum existentia non ideo neganda est. Constat enim multa existere entia, quorum *non-existentia* supponi potest, quæ igitur sunt contingentia. Ergo per se non existunt. A substantia divina non emanant; nam quidquid in ea reperitur est necessarium, infinitum, immutabile. Aliunde Deus non habet partes. Ergo cuncta entia, præter unicum ens necessarium, existentiam acceperunt in tempore : existentiam autem habere non potuerunt nisi per creationem, seu per eductionem e nihilo, id est, substantiæ quæ nullam habebant existentiam, vi omnipotentia Dei, cœperunt existere. Prorsus extra quæstionem est D. Cousin, quando (*Histoire de la philosophie*, 1828) probare ninitur nihilum esse quid contradictorium, et immerito dici creaturas e nihilo educi. Certe nihilum absolutum esset quid contradictorium, et absurde diceretur creaturas ex nihilo educi, tanquam ex aliquo. At dicimus Deum, ens necessarium, summe perfectum, existentiam, vi suæ omnipotentia, dare posse, et sic efficere ut entia e *non-existentia* ad existentiam transeat. Quomodo hæc fiat operatio? nos latet : sed factum rationabiliter negari non potest.

Objicitur 1º ens quodcumque non nisi simile sibi

producere; 2° causam e seipsa tanquam principio causatum extrahere, non autem ex nihilo; 3° posito ente infinito, nullum aliud ens existere posse.

R. *Ad primum*, hoc intelligendum esse de speciebus sese reproducentibus, ex voluntate Creatoris, non vero de causa intelligente, et maxime de causa omnipotenti. *Ad secundum*, eadam redit ratio. Aliunde, Deus eminenter in se continet quidquid perfectionis est in entibus a se creatis. *Ad tertium*: ens infinitum necessario in se continet, *formaliter* vel *eminenter*, quidquid habet rationem entis, alioquin infinitum non esset: verum inde non sequitur existere non posse entia contingentia, quibus varii perfectionis gradus ab ente infinito communicantur, non autem ex propria sua substantia. Iterum de hac quæstione agemus in dissertatione de *Pantheismo*, gallice scripta, ad calcem Theodiceæ.

CAPUT SEXTUM.

DE SIMPLICITATE DEI.

Illud dicitur simplex quod ita unum est ut in partes dividi nequeat.

Gentiles, deorum multipliciter admittentes, sæpe eos corporeos esse fingebant. In iv^o sæculo nonnulli exstiterunt viri, præsertim monachi in Ægypto, ultra modum simplices, qui verba Scripturæ vultum, manus, pedes, etc., Deo tribuentis, ad litteram sumentes, eum sub hominis figura sibi repræsentabant, et ideo *Anthropomorphitæ* dicti sunt. De iis mentionem faciunt S. Epiphanius, *Hæresi*, 70, et S. Aug., *Hæresi*, 50.

PROPOSITIO.

Prob. 1° *Scriptura sacra*. Joan, iv, 24: *Spiritus*

est Deus et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare. II, Cor. III, 17: *Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas*. Ergo 1°, etc.

Prob. 2°. *Ratione*. Quod est compositum dividi potest; quod dividi potest non est unicum: atqui Deus est unicus. Ergo, etc.

2° Ens divisibile non est sub omni respectu infinitum; nam singulæ partes post divisionem existentes essent finitæ: partes autem finitæ simul junctæ ens sub omni respectu infinitum componere nequeunt. Atqui tamen Deus, utpote ens necessarium, sub omni respectu est infinitus. Ergo, etc.

3° Deus cogitat et vult; atqui repugnat cogitationem et voluntatem existere in subjecto composito, ut infra probavimus, ubi *De simplicitate mentis humanæ*.

Dices: Nullam habemus ideam substantiæ simplicis: ergo affirmare non possumus Deum esse substantiam simplicem.

R. *Dist. ant.* Nullam habemus ideam substantiæ simplicis, id est, sub nulla imagine sensibili illam nobis exhibere possumus, *conc.*; nullo modo eam percipimus, *nego ant.* Etenim illam substantiam percipimus, cujus existentiam demonstramus, et quam ab omni alia substantia secernimus: atqui Deum sic percipimus, ipsius existentiam demonstramus, illum a quolibet alio ente secernimus; et invicte nunc probamus illum corporeum non esse. Ergo concludendum est illum esse substantiam simplicem, licet imperfecte sciamus quid sit substantia simplex.

Pessime ergo ratiocinatur auctor nefandi operis jam citati, *Système de la nature*, quando concludit, t, II, c. 4, omnia tolli media quibus existentia Dei demonstrari possit, asserendo illum sensibus nostris omnino impervium esse. Simili argumento enim probaretur materiam electricam, vim magnetis, etc., non existere; earum enim existentia, in se nobis prorsus

ignota non nisi quibusdam effectibus sensibilibus probatur.

Cum tamen sufficientes non habeamus voces quibus de Deo semper accurate loquamur, sæpe per metaphoram tribuimus illi membra humana et affectiones affectionibus nostris similes; hæc autem ad genuinum sensum reducta, simplicitati et immutabilitati ejus minime nocent.

Specialem de *Pantheismo* quæstionem, quæ hic agitari solet, ad calcem Theodiceæ remittimus.

CAPUT SEPTIMUM.

DE IMMENSITATE DEI.

Illud dicitur immensum quod mensurari non potest, vel quod nullis limitibus circumscribitur. Inter philosophos et theologos christianos, alii dicunt Deum esse immensum *ratione operationis*, quia ubique operatur vel operari potest, quod quidem constat ex dictis; alii contendunt illum esse immensum *ratione scientiæ*, quod etiam verissimum est, ut patebit ex dicendis; alii docent præterea illum esse immensum *ratione substantiæ*. Hæc sola posterior sententia admitenda est.

Advertendum est utrumque præsentia modum prius expositum, si recte intelligantur, in hunc posteriorem recidere; nam ubi est operatio et scientia, ibi est ipsamet substantia, siquidem operatio absque operante et ab illo distincta, scientia absque seiente, concipi nequeunt. Sed cum quidam auctores inter eas quamdam distinctionem adstruere visi fuerint, ideo nos statuimus Deum immensum esse *ratione substantiæ*. Omnis autem idea loci et extensionis, a modo immensitatem Dei concipiendi sedulo abjici debet.

PROPOSITIO.

Deus est immensus, id est ubique præsens ratione substantiæ.

Prob. 1° ex Script. Deut. iv, 39 : *Scito hodie et cogitato in corde tuo quod Dominus ipse sit Deus in cælo sursum, et in terra deorsum, et non sit alius.* Ps. cxxxviii, 7 : *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es : si descendero in infernum, ades, etc.,* apud Job, xi, 8, Sophar dicit de Deo : *Excelsior cælo est, profundior inferno, longior terra mensura ejus, et latior mari.* Ergo, etc.

2° Deus utpote infinitus, immensus est, siquidem nullis limitibus circumscribi potest. Si abstrahatur a creaturis, immensitas est ipsa infinita. Respectu creaturarum, ubique est quia omnia fecit, omnia noscit, in omni loco operatur, et proinde, ubique est substantialiter præsens; hæc enim omnia requirit infinita perfectio.

Sed audiamus clarissimum Fénelon, p. 261 : « *Il n'est en aucun lieu, non plus qu'il n'est en aucun temps ; car il n'a, par son être absolu et infini, aucun rapport aux lieux et aux temps, qui ne sont que des bornes et des restrictions de l'être. Demander s'il est au delà de l'univers, s'il en surpasse les extrémités en longueur, largeur, profondeur, c'est, dans un sens, faire une question aussi absurde que de demander s'il était avant que le monde fût, et s'il sera encore après que le monde ne sera plus. Comme il ne peut y avoir en Dieu ni passé ni futur, il ne peut y avoir aussi en lui ni au delà ni en deçà. Comme la permanence absolue exclut toute mesure de succession, l'immensité n'exclut pas moins toute mesure d'étendue. Il n'a point été, il ne sera point, mais il est : tout de même, à proprement parler, il n'est point ici, il n'est point là, il n'est point au delà d'une telle borne ; mais il est absolument.*

Toutes ces expressions qui le rapportent à quelque terme, qui le fixent à un certain lieu, sont impropres et indécentes. Où est-il donc? Il est, et il est tellement, qu'il faut bien se garder de demander où. Ce qui n'est qu'à demi, ce qui n'est qu'avec des bornes, est tellement une certaine chose, qu'il n'est que cette chose précisément : pour lui, il n'est précisément aucune chose singulière. Il est l'Être, ou pour dire encore mieux, en disant plus simplement, il est; car moins on dit de paroles, plus on dit de choses. Il est : gardez-vous bien d'y rien ajouter. »

Hinc patet simplicitatem Dei ipsiusque immensitatem sibi minime contradicere, ejus ad omnes creaturas præsentiam nullo modo ad sensum corporeæ et localis præsentia intelligendam esse, nec hanc immensitatem esse ipsum spatium, quod jam supra impugnavimus. Neque dicatur repugnare Deum esse *substantialiter* præsentem in sordidis locis, in flagitiosissimis peccatoribus : nam Deus prorsus impassibilis, nullum experitur incommodum nec ullo modo maculatur ex eo quod *substantialiter* sit præsens in locis pollutis, in peccatoribus fetidis. Sic radii solis foedissima illuminant loca, nec ideo cessant esse mundi, puri et nitidi.

CAPUT OCTAVUM.

DE INTELLIGENTIA ET SCIENTIA DEI.

Intelligere, judicare, ratiocinari et scire, sunt operationes diversæ in nobis, quia mens nostra, utpote finita, diverse operatur circa objecta. Verum unico intuitu Deus omnia conspicit et penetrat : apud ipsum intelligere et scire sunt quid unum et idem.

Deum esse summe intelligentem clamant aperte ipsius opera, Scripturæ et Patrum testimonia; v. g.,

Deus scientiarum Dominus est; et ipsi præparantur cogitationes (I Reg., II, 3) : « Absit ut dubitemus » quod ei notus sit omnis numerus, *cujus intelligentia*, ut in Psalmo canitur, *non est numerus.* » (S. Aug., *De Civ. Dei*, l. 12, cap. 18.)

Hinc plurima apud omnes habentur ut certa nempe :

1° *Certum est* Deum perfectissima scientia seipsum videre et cognoscere; sed sibi soli ita notus est, ut nulla alia intelligentia eum sic comprehendere potest; quod sic exprimit B. Paulus, I Cor., II, 11 : *Quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi spiritus Dei.*

2° *Certum est* Deum omnia præterita cognoscere : quod enim Deus vidit oblivisci non potest, alioquin mutaretur et imperfectus esset : atqui præterita vidit, siquidem in conspectu ejus facta sunt.

3° *Certum est* Deum præsentia, etiam secretissima, ut occultas mentis nostræ cogitationes cognoscere : nam *Omnia corda scrutatur Deus, et universas mentium cogitationes intelligit* (I Paralip., xxviii, 9) : *Scrutans corda et renes Deus* (Ps. vii, 10). Aliunde, cum sit ubique præsens, nihil ex iis quæ existunt ipsum latere potest.

4° *Certum est* Deum omnia possibile noscere : nam *Domino Deo antequam crearentur omnia sunt cognita* (Ecl., xxiii, 29), *et vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt* (Rom., vi, 17). Præterea possibile operari potest, alioquin essent simul possibile et impossibile : at ignota operari non posset. Aliunde, si ea actu non cognosceret, nunquam ea cognoscere posset; nulla enim excogitari potest causa a qua talem notitiam acciperet. Insuper perfectus non esset, cum limitaretur in scientia; nec immutabilis, siquidem novas acquireret notiones, novaque iniret consilia.

Quomodo Deus cognoscat possibile ignoramus : ea unico intuitu videt. Potestne illa numerare absolute? Existeret infinitus numerus, quod tamen admitti nequit; nec magis existere potest in notione Dei numerus indefinitus, quia scientia Dei limitaretur :